

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

УДК 368.914:314.145

Васильєва В. В., к. е. н., доцент, зав. кафедри економіки та права Донецької філії УДУФМТ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Проаналізовано сучасні темпи процесу старіння населення в світі та темпи старіння населення України. Визначено вплив цих процесів на розвиток соціального та пенсійного страхування у різних країнах світу та необхідність продовжити реформування системи пенсійного забезпечення України. Відзначено вплив розміру заробітної плати на розвиток соціального і особливо особистого пенсійного страхування. Висвітлено існування великої кількості модифікацій додаткової системи пенсійного забезпечення у країнах світу. Визначено, що для України у подальшій перспективі необхідно формувати багаторівневу систему пенсійного забезпечення.

Ключові слова: темпи старіння населення, демографічна ситуація, пенсійна система.

Літ. 5. Рис. 1.

Васильєва В. В., к.э.н., доцент, зав. кафедры экономики и права Донецкого филиала УГУФМТ

Тенденции развития пенсионной системы государства в посткризисный период

Проанализированы современные темпы старения населения в мире. Определено влияние этих процессов на развитие социального и пенсионного страхования в разных странах мира и необходимость реформирования системы пенсионного обеспечения Украины. Отмечено влияние размера заработной платы на развитие социального и особенно личного пенсионного страхования. Освещено существование большого количества модификаций дополнительной системы пенсионного обеспечения в странах мира. Определено, что для Украины в дальнейшей перспективе необходимо формировать многоуровневую систему пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: темпы старения населения, демографическая ситуация, пенсионная система.

Vasilyeva V. V., candidate of economic sciences, associate professor, head of Economics and Law Department Donetsk Branch of USUFIT

Tendency of Development Pension's System of State in After Crisis Period

The paper deals with the contemporary demographic trends leading to the population aging in Ukraine and throughout the world. The author investigates the influence of these processes on the development of social security and pension systems in different countries. The conclusion is that the pension system reform in Ukraine should continue. The influence of salary and wage levels on the development of social insurance and in particular individual pension plans is noted. The paper shows the existence of a wide va-

riety of modifications in the system of additional pension plans in the world. The arguments provided prove the necessity to set up a multi-level pension system in Ukraine in the future.

Keywords: population aging rates, demographic situation, pension system

Постановка проблеми. Рівень та якість пенсійного забезпечення – важлива складова економічного та соціального стану населення країни. Сучасні темпи процесу старіння населення в світі є безпрецедентними. Цей процес є глобальним явищем, що стосується й економіки, бо старіння населення позначиться на економічному зростанні, інвестиціях та споживанні, ринках праці, пенсіях, оподаткуванні та трансфертах між поколіннями. В соціальній сфері старіння населення відіб'ється на стані здоров'я людей, складі сім'ї, житлових умовах, міграції населення і, навіть, вплине на розподіл голосів в політичній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування вітчизняної пенсійної системи досліджували такі вчені, як Д. Леонов [3], О. Васильченко [2], А.Бахмач [1]. Водночас питання потенційної загрози для сфери державних фінансів, пов'язаної зі зміною вікової структури населення, залишаються недостатньо дослідженими і є предметом активної наукової дискусії, а також відсутня належна системність у дослідженні багатьох проблем недержавного пенсійного забезпечення.

Мета статті. Проаналізувати необхідність реформування пенсійної системи України, враховуючи сучасну демографічну ситуацію.

Виклад основного матеріалу. Старіння населення носить довготривалий характер. У ХХ столітті доля літніх людей постійно збільшувалася, і, як очікується, ця тенденція збережеться і в ХХІ столітті. Так, наприклад, доля літніх людей складала 8% в 1950 році і 10% в 2000 році, за прогнозами, досягне 21% 2050 року. Україна, за оцінкою Міністерства праці і соціальної політики, в цьому плані йде випереджаючими темпами: 1959 року людей старше 60 років налічувалося 11%, 1997 року – 19%, а 2026-го прогнозується близько 27% (рис. 1) [1].

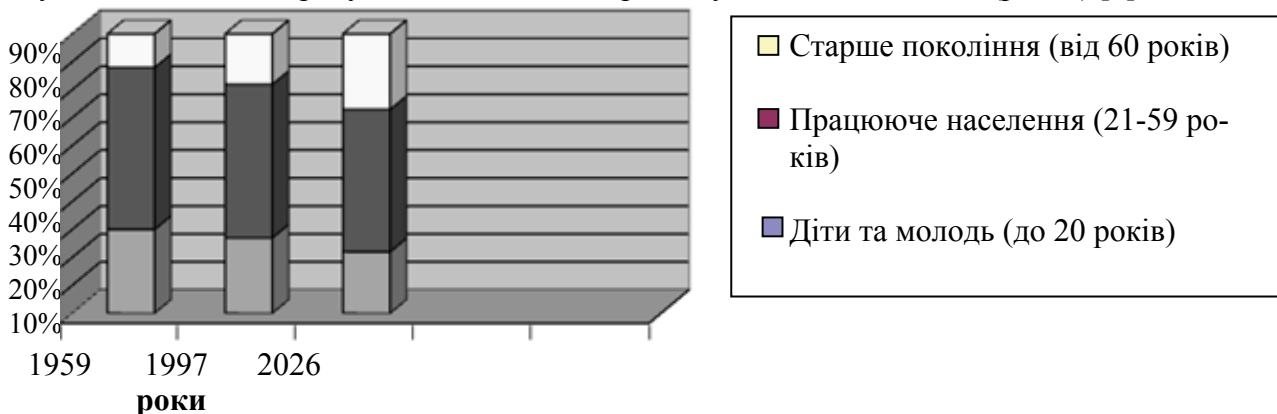

Рис. 1. Темпи старіння населення України, 1959-2026 рр. (прогноз).

У зв'язку зі складною демографічною ситуацією у світі зберігається нерівність у плані наявності програм соціального захисту і пенсійного забезпечення літніх людей.

Зокрема, високі розміри заробітної плати (по купівельній здатності і по долі у ВНП, значно диференційовані по групах населення, наприклад, в США і ФРН) сприятливо позначаються на розвитку соціального і, особливо, особистого пенсійного страхування. "Помірна" заробітна плата призводить до необхідності розвивати інститут професійного (корпоративного) пенсійного страхування в якості доповнення (і дуже вагомого) до інституту обов'язкового соціального пенсійного страхування (Великобританія, Франція). Низький рівень заробітної плати обумовлює необхідність організації пенсійних систем на основі жорстко нормативної моделі державного пенсійного забезпечення (колишній СРСР, нинішній Китай). Інститути пенсійної системи відіграють важливу соціальну роль, виконуючи функцію захисту від бідності, повернення втрачених доходів, допомоги людям похилого віку і інвалідам [2].

Додаткова система пенсійного забезпечення характеризується великою кількістю модифікацій, які залежать від конкретних умов, що склалися в кожній країні, та будується на обов'язкових та добровільних принципах формування внесків. Додаткові системи пенсійного

забезпечення Данії, Великої Британії мають обов'язковий характер та пов'язані з оплатою праці за весь період трудової діяльності. У Бельгії та Німеччині додаткові системи носять добровільний характер, а страхові внески здійснюються протягом усього життя. Розподільча система є повною альтернативою накопичувальній пенсійній системі. Вона характеризується тим, що пенсіонери отримують гроші на своє існування від іншого покоління робітників, тому рівень життя пенсіонерів буде цілком залежати від економічного рівня саме того покоління, на яке вони вже ніяк не можуть вплинути.

У більшості країн світу діють змішані пенсійні системи, що враховують елементи накопичувальної та розподільчої системи.

Наприклад, пенсійна система Німеччини має назву «система трьох рівнів».

Перший рівень (близько 80% всіх пенсійних виплат) – це обов'язкове пенсійне страхування всіх, хто працює по найму.

Другий та третій рівні (близько 10% пенсій) складає пенсійне забезпечення з фондів підприємств та приватне пенсійне накопичення.

Як свідчить світова практика, високий розмір заробітної плати (США, ФРН) позитивно впливає на розвиток пенсійного страхування, а недостатня заробітна плата призводить до необхідності розвитку корпоративного пенсійного страхування, як доповнення до обов'язкового (Великобританія, Франція). Низький рівень заробітної плати зумовлює необхідність організації пенсійних систем на підставі жорсткої нормативної моделі державного пенсійного забезпечення (сучасний Китай), коли інститути пенсійної системи виконують роль захисту від бідності та повернення втрачених доходів [3].

Французька пенсійна система є однією з найстаріших у світі. У країні діють декілька сотень базових та додаткових режимів виплати пенсій, серед яких:

базові режими найманих працівників промисловості, торгівлі, сільського господарства. Пенсії за загальним режимом фінансуються за рахунок внесків підприємців, що складають 8,2% від заробітної плати;

для робітників окремих галузей (державних службовців, шахтарів, моряків) діють спеціальні системи пенсійного забезпечення, що визначають пенсії на 20% вищі, ніж у найманих працівників приватного сектора;

обов'язкові базові режими для робітників, що не належать до категорії осіб найманої праці. Вони діють під егідою галузевих національних кас із виплати пенсій, розміри внесків визначаються спеціальними угодами.

Останнім часом діють різного роду заохочувальні режими, коли робітники протягом усього життя відраховують кошти у приватні пенсійні фонди та страхові компанії, а по досягненню пенсійного віку отримують від них допомогу.

Досвід Франції свідчить, що будь-яке механічне залучення моделей соціального захисту населення, що навіть добре зарекомендувало себе в інших країнах, без урахування конкретних соціально-економічних і політичних умов є небажаним і навіть неможливим.

Серед великої кількості пенсійних систем, що існують у світі, їх умовно можна розподілити на дві великі групи:

1. Із фіксованими виплатами (Defined Benefit Plans – DB).
2. Із фіксованими відрахуваннями (Defined Contribution Plans – DC).

При використанні системи DB кожному учаснику пенсійної системи нараховується пенсія визначеного розміру, що залежить від заробітної плати в останні роки трудової діяльності та сукупного стажу роботи. Виплата пенсії здійснюється у вигляді пожиттєвого анuitету з повною або частковою індексацією відповідно до національного законодавства [4].

У випадку використання системи з фіксованими відрахуваннями (DC) розмір майбутніх виплат залежить від суми сукупних відрахувань та доходів від інвестування, при цьому відсутні будь-які гарантії отримання визначеного розміру пенсійних виплат: все залежить від обсягу накопичених коштів.

Аналіз пенсійних систем, що використовується міжнародним співтовариством, дозволив дійти висновку, що принципові відмінності національних пенсійних систем визначаються роллю окремих інститутів пенсійного забезпечення та їх поєднанням.

Для більшості національних систем властиві такі ознаки:

- роль інститутів особистого пенсійного страхування та соціальної допомоги є доволі скромною у порівнянні з іншими інститутами;
- інститут соціального страхування в більшості країн відіграє ключову роль протягом останніх 50-70 років;
- форми та сполучення інститутів соціального пенсійного страхування й професійного пенсійного страхування залежать від особливостей спеціальних основ суспільства, моделей змішаної економіки та її варіантів, що можуть мати соціально-реформаторський, ліберальний або консерваторський характер.

Історія розвитку пенсійної системи України є яскравим прикладом такої залежності: до 1917 р. – страхові суспільства; з 1917 по 1990 рр. – інститут державного соціального забезпечення, з 1991 р. – перехідна форма до страхових інститутів [5].

Висновки. Необхідно відмітити, що середній розмір пенсії, що виплачується Пенсійним фондом України, є недостатнім для життя людини похилого віку. При цьому чисельність пенсіонерів складає понад 14 млн. людей, що серйозно впливає на бюджет і інвестиційний потенціал нашої країни. Ураховуючи світовий досвід, у нас є тільки один шлях: створення багаторівневої системи пенсійного страхування.

Згідно з законодавством в Україні передбачена трирівнева система пенсійного забезпечення. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на принципах солідарності, субсидування і здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок засобів Пенсійного фонду. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного страхування, яка базується на принципах накопичення засобів застрахованих осіб в Накопичувальному фонді і здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат. Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, яка базується на принципах добровільної участі громадян працедавців і їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбаченому законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший і другий рівні системи пенсійного забезпечення складають систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування передбачається розподіляти між Пенсійним і Накопичувальним фондами. За рахунок засобів Пенсійного фонду в солідарній системі можуть призначатися пенсії за віком, по інвалідності, у разі втрати годувальника, а також надаватися соціальні послуги.

За рахунок засобів Накопичувального фонду можуть здійснюватися: довічна пенсія зі встановленим періодом, довічна обумовлена пенсія, довічна пенсія подружжя, одноразова виплата.

Пенсійні активи, акумульовані на другому (накопичувальному) рівні пенсійної системи, інвестуватимуться з дотриманням жорстких вимог відносно диверсифікації інвестиційних вкладень, а також прибутковості і надійності інвестицій.

Як видно, перші два рівні пенсійної реформи є обов'язковими. Вони більш-менш зрозумілі і приймаються населенням. Що ж до третього рівня, то для нашої країни це абсолютно новий напрям соціального і фінансового захисту населення. Проте в Україні вже зроблені дуже важливі кроки для реалізації недержавного пенсійного забезпечення. І в першу чергу – створена відповідна правова база.

Література

1. Бахмач А. Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / А. Бахмач // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 3. – С. 12, 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cat.desnabib.kiev.ua/articles>
2. Васильченко О. Пенсії: що нас очікує у 2010–2014 роках, коли все збудеться // Главное. – 2010. – № 34.
3. Леонов Д.А. Регулювання недержавних пенсійних фондів: міжнародні принципи та українські реалії / Д.А. Леонов // Ринок цінних паперів в Україні. – 2008. – № 3–4. – С. 55–80.
4. Офіційний веб-сайт Першого національного відкритого пенсійного фонду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lnpf.com.ua>.
5. Офіційний веб-сайт Компанії з управління активами ПрАТ «Національний резерв» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reserve-am.com.ua>.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2014 р.